

Mariola Szewczak-Daniel
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

Organizacja i zasady funkcjonowania zarządu miasta Lublina 1915-1918

Po upadku powstania styczniowego w Królestwie Polskim samorząd miejski przestał funkcjonować, pomimo że formalnie nadal obowiązywały przepisy ustawy o ustroju miejskim z 1861 roku¹. Na mocy ukazu carskiego z 23 lipca 1863 r. oraz postanowienia Rady Administracyjnej z 30 lipca 1863 r. nastąpiło przekazanie kompetencji rad miejskich magistratom miejskim². W praktyce, jedynym organem zarządzającym stał się magistrat, składający się z prezydenta lub burmistrza i ławników, pochodzących z nominacji. To w zamierzeniach tymczasowe rozwiązanie przetrwało aż do I wojny światowej³. Dopiero na początku 1915 r. władze rosyjskie wprowadziły na tereny Królestwa Polskiego statut miejski z 1892 r., zapewniający ograniczony samorząd⁴.

Na skutek ofensywy wojsk państw centralnych na froncie wschodnim, latem 1915 r. władze rosyjskie opuściły tereny Królestwa Polskiego. Południowe tereny Królestwa, wraz z Lublinem dostały się pod okupację austro-węgierską⁵. To właśnie na ten okres przypadają pierwsze próby odradzania się samorządu miejskiego w Lublinie. Jednakże jeszcze przed wkroczeniem wojsk austriackich do Lublina, od września 1914 r. w funkcjonował tu Miejski Komitet Obywatelski⁶. Komitety obywatelskie tworzone były jako organizacje samopomocy społecznej, mające nieść pomoc ludności dotkniętej wydarzeniami wojny poprzez pomoc poszkodowanym, bezrobotnym, a także pomoc sanitarną⁷. W rzeczywistości funkcjonowały jako przedstawicielstwa tej części społeczeństwa, która

¹ Ustawa o radach miejskich w Królestwie Polskim, DPKP, t. 58, s. 329 i n.; J.Z. Pająk, *Powstanie i rozwój samorządu w miastach Królestwa Polskiego podczas I wojny światowej*, [w] *Z historii ustroju państwa polskiego od XIV do XX wieku*, red. W. Saletra, Kielce 2003, s. 103;

² Rozkaz cesarski z 23 lipca 1863 r., Postanowienie Rady Administracyjnej z 30 lipca 1863 r., ZPA KP, *Wydz. Spraw Wewnętrznych*, t. 1., cz. V, s. 169 i n.; J.Z. Pająk, dz.cyt., s. 103-104.

³ K. Słowiński, *Ustrój samorządu miejskiego w Radomiu w latach 1915-1918*, „*Rocznik Nauk Społecznych*”, t. 6, nr 3, s. 218-219.

⁴ *Gorodowoje położenje izdaniye, 1892 Swod Zakonow Rossijskoj Imperii, izdaniye 1892, t. II, Sankt Petersburg 1892, s. 1-45, art. 1-154.*

⁵ J. Lewandowski, *Królestwo Polskie wobec Austro - Węgier 1914-1918*, Warszawa - Łódź 1986, s. 66-69; W. Szwarz, *Okupacja niemiecka w Generalnym Gubernatorstwie Warszawskim (1915-1918) - zagadnienia ustrojowe*, „*Rocznik Lubelski*” 1976, t. 19, s. 89.

⁶ J.Z. Pająk, dz.cyt., s. 104-105; K. Słowiński, dz.cyt., s. 219-220.

⁷ J.Z. Pająk, dz.cyt., s. 104-105; K. Słowiński, dz.cyt., s. 219-221.

pokładała nadzieje na odzyskanie niepodległości w oparciu o współpracę z Rosją⁸. Lubelski Komitet powołał Milicję Obywatelską jako organ bezpieczeństwa i porządku publicznego, zaś w sierpniu 1915 r. wyodrębniona w Komitecie sekcja gospodarki utworzyła zrab polskiego samorządu miejskiego, powołując kolegium Magistratu z prezydentem na czele oraz Tymczasową Radę Miejską⁹. Urząd prezydenta objął wówczas ziemianin Edward Kołaczkowski¹⁰. Jednakże władze austriackie rozwiązały Tymczasową Radę Miejską, zaś Magistrat podporządkowały komisarzowi miejskiemu przy Komendzie Obwodowej, będącej terenowym organem okupacyjnej władzy wojskowej¹¹.

Kolejny etap funkcjonowania zarządu miasta Lublina w omawianym okresie związany był z wydaniem przez okupacyjne władze austriackie w dniu 18 sierpnia 1916 r. Ordynacji miejskiej dla Kielc, Lublin, Piotrkowa i Radomia, która powoływała do życia samorząd miejski dla miast okupacji austriacko - węgierskiej¹². Był to pierwszy akt prawny kompleksowo regulujący byt prawny instytucji samorządu miejskiego na terenach zajętych przez władze austro-węgierskie¹³. Na podstawie ordynacji władzę w mieście sprawowała Rada Miejska, stanowiąca organ uchwałodawczy, składająca się z radnych wybieranych przez członków gminy oraz kolegium Magistratu (inaczej Zarządu) jako organ wykonawczy - zarządzający¹⁴.

Magistrat jako organ wykonawczy zarządzał gminą miejską, opiekował się jej majątkiem oraz wykonywał uchwały Rady Miejskiej¹⁵. Z racji podporządkowania samorządu generał - gubernatorstwu, zakres działania Magistratu obejmował także współdziałanie z administracją publiczną oraz wykonywanie rozporządzeń wojskowych władz okupacyjnych¹⁶. Zarząd zajmował się sprawami gospodarczymi, społecznymi, zdrowotnymi i kulturalnymi miasta, dbając jednocześnie o rozwój handlu oraz zaopatrzenie ludności w środki żywności¹⁷. Jako że ordynacja z 1916 r. bardzo ogólnie określała kompetencje Magistratu, stąd też szczegółowe określenie organizacji i trybu urzędowania tego organu przekazano do dookreślenia w drodze regulaminu wewnętrznego. Magistrat na posiedzeniu dnia 5 kwietnia 1917 r. uchwalił Ogólny Regulamin swojej działalności, stanowiący uszczegółowienie przepisów dotyczących organizacji wewnętrznej i zasad funkcjonowania¹⁸.

⁸ J.Z. Pająk, dz.cyt., s. 104 -106.

⁹ M. Stankowa, *Wstęp do inwentarza zespołu Akta miasta Lublina 1915 -1918*, Archiwum Państwowe w Lublinie, Lublin 1964, k. 1-2.

¹⁰ J. Marczuk, *Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918 -1939*, Lublin, 1984, s.7 -8.

¹¹ J. Marczuk, *Radni Lublina w latach 1919 -1939*, Lublin 1997, s. 23- 24.

¹² Rozporządzenie Naczelnego Wodza Armii z dnia 18 sierpnia 1916 r. dotyczące ordynacji miejskiej dla miast Kielc, Lublina, Piotrkowa i Radomia; *Dziennik Rozporządzeń c. i. k. Zarządu wojskowego w Polsce, część XXV, nr 64*, (dalej DRZW, cz. XXV, nr 64)

¹³ K. Słowiński, dz.cyt., s. 220.

¹⁴ DRZW, cz. XXV, nr 64, § 5.

¹⁵ DRZW, cz. XXV, nr 64, § 7.

¹⁶ B. M., *Samorząd miejski według ustawy z dnia 18 sierpnia 1916 r. dla Kielc, Lublina, Piotrkowa i Radomia*, Wyd. Ziemi Kieleckiej, Kielce 1916, s. 11 -12 .

¹⁷ DRZW, cz. XXV, nr 64, § 7 , B. M., *Samorząd miejski...*, s. 11 -12.

¹⁸ Ogólny Regulamin Magistratu z 5 kwietnia 1917 r., Archiwum Państwowe w Lublinie, Akta miasta Lublina 1915 -1918 (dalej Ogólny Regulamin Magistratu...), sygn. 5, k. 178

Według Regulaminu w skład magistratu miasta Lublina wchodził prezydent jako jego przewodniczący, dwóch wiceprezydentów oraz ośmiu rajców¹⁹. Członków Magistratu wybierała Rada Miejska na trzy lata. Bierne prawo wyborcze w wyborach na urząd prezydenta, wiceprezydenta przysługiwało nie tylko kandydatom będącym mieszkańcami Lublina, lecz również mieszkańcom innych miast Polski²⁰. Podobnie, rajcą mógł zostać nie tylko członek Rady, lecz każdy mieszkaniec danego miasta, któremu przysługiwało w nim prawo wybieralności²¹. Bierne prawo wyborcze przysługiwało osobom które: a) posiadały obywatelstwo Królestwa Polskiego, b) ukończyły 30 lat, c) korzystały z pełni praw cywilnych, d) zamieszkiwały w danym mieście przynajmniej od roku, e) posiadały nieskazitelny charakter²². Niezwiązanie kandydatów koniecznością pochodzenia z danego miasta wydaje się racjonalnym rozwiązaniem bowiem umożliwiało ono poszukiwanie kandydatów na prezydenta i wiceprezydentów nie tylko w samym Lublinie lecz w całym kraju, co niewątpliwie sprzyjało obsadzeniu omawianych urzędów osobami posiadającymi najwyższe kwalifikacje²³. Wybór prezydenta i wiceprezydentów miasta podlegał ponadto zatwierdzeniu przez władze okupacyjne tj. przez urząd generał – gubernatora w Lublinie²⁴.

Pierwsze wybory do Rady Miejskiej w oparciu o przepisy Ordynacji odbyły się w Lublinie w grudniu 1916 roku²⁵. Zgodnie z obowiązującymi przepisami, na posiedzeniu dnia 28 grudnia 1916 r. Rada Miejska wybrała na prezydenta adwokata Wacława Bajkowskiego, zaś na wiceprezydentów Teofila Kujawskiego i Jana Turczynowicza²⁶. Ponadto w składzie Magistratu znalazło się ośmiu rajców: Mie-

¹⁹ Według ustawy z 18 sierpnia 1916 r. w Kielcach, Piotrkowie i Radomiu wybierano sześciu rajców, zaś w Lublinie ośmiu. W tym miejscu wypada zwrócić uwagę, iż należy odróżniać rajców, czyli ławników miejskich od radców miejskich. Radcą był bowiem członek Rady miejskiej, zaś rajcą członek Magistratu, wybrany przez Radę. – por. B. M., *Samorząd Miejski...*, s. 11.; DRZW, cz. XXV, nr 64, art. 5.; Ogólny Regulamin Magistratu..., s. 178.

²⁰ DRZW, cz. XXV, nr 64, § 5.

²¹ DRZW, cz. XXV, nr 64, § 8 - 9. ; B. M., *Samorząd miejski...*, s.18 -19.

²² DRZW, cz. XXV, nr 64, § 8- 9. ; B. M., *Samorząd miejski...*, s.18.

²³ B. M., *Samorząd miejski...*, s. 11.

²⁴ W praktyce zatwierdzenia przez urząd generał – gubernatora wymagały uchwały Rady miejskiej dotyczące: a) budżetu gminy, b) planów regulacji miasta, c) zbycia lub obciążania nieruchomości o wartości przekraczającej 20 tys. koron, d) zaciąganie przez gminę zobowiązań przekraczających 5 tys. koron rocznie, e) wprowadzanie opłat gminnych i innych danin publicznych, f) ustanawianie monopoli na rzecz gminy, g) wprowadzenie regulaminu dla rady miejskiej i zarządu miejskiego. – por. B.M., *Samorząd miejski...* s. 16.

²⁵ J. Marczuk, *Radni Lublina...*, s. 23-25.

²⁶ Wacław Bajkowski (ur. 1875 r. – zm. 1941 r.) – ukończył gimnazjum rządowe w Lublinie, a następnie studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim. Następnie ukończył aplikację adwokacką w Lublinie, po czym wstąpił w poczet adwokatów przysięgłych, prowadząc jednocześnie kancelarię. Od 1915 r. współpracował z działającym w Lublinie Miejskim Komitetem Obywatelskim. Aktywnie uczestniczył w organizacji sądownictwa obywatelskiego w Lublinie. W wyborach samorządowych, przeprowadzonych w grudniu 1916 r. został wybrany na radnego Rady Miejskiej pierwszej kadencji, aby 28 grudnia tego roku zostać wybranym na urząd prezydenta, który piastował do 28 marca 1918 roku. W 1919 r. przeprowadził się do Zamościa, gdzie nieprzerwanie do 1940 r. prowadził kancelarię adwokacką. W 1940 r. został aresztowany przez gestapo i zesłany do obozu koncentracyjnego Oranienburg i do Dachau, gdzie w 1941 został zamordowany. – *Słownik biograficzny miasta Lublina*, t. 2, red. T. Radzik, A. A. Witusik, J. Ziółek, s. 18 -19; J. Marczuk, *Prezydenci miasta Lublina 1918 -1939*, Lublin 1994, s.11.

czysław Biernacki, Stanisław Janiszewski, Michał Milewski, Waclaw Moritz, Jan Puchniarski, Edmund Scheur, Czesław Szczepański i Stefan Uziębło²⁷.

Zarówno Ordynacja jak i Regulamin Magistratu dość szeroko regulowały kompetencje prezydenta. Do głównych z nich należało przewodniczenie posiedzeniom Magistratu i kierowanie jego pracami. Nadto był on przedstawicielem gminy w stosunkach zewnętrznych oraz przełożonym wszystkich urzędów i zakładów miejskich²⁸. W razie niemożności sprawowania funkcji, prezydenta miasta zastępował pierwszy wiceprezydent, zaś gdyby i ten doznał przeszkody w objęciu zastępstwa drugi wiceprezydent, o czym należało podać do wiadomości Magistratu i Rady Miejskiej²⁹. Prezydent decydował samodzielnie we wszystkich sprawach, które nie wymagały uchwał Rady Miejskiej lub Magistratu. Ponadto – jak stanowił § 6 regulaminu wewnętrznego Magistratu - w sprawach nagłych dotyczących utrzymania spokoju publicznego, bezpieczeństwa, zdrowotności lub zabezpieczenia majątku gminnego Prezydent mógł wydać samodzielnie zarządzenia, przy czym zobligowany był uzyskać niezwłocznie potwierdzenie Rady Miejskiej przedsięwziętych czynności³⁰. Ponadto wyłącznie Prezydentowi, względnie jego zastępcy służyło prawo asygnowania pieniędzy z kasy miejskiej. Jednakże każda taka asygnacja przed podpisaniem wymagała skontrolowania i kontraasygnowania przez szefa Wydziału Finansowego³¹. Podobnie, wszelkie dokumenty, na mocy których gmina miejska zaciągała zobowiązania pieniężne wymagały podpisu Prezydenta oraz rajcy, będącego szefem właściwego wydziału³². W myśl postanowień Regulaminu z 1917 r. wszelkie asygnowania mogły być dokonywane wyłącznie w granicach przyjętego budżetu lub na zasadzie odrębnej uchwały Rady Miejskiej³³. W zakresie spraw finansowych na Prezydencie ciążył obowiązek kontrolowania kasy miejskiej oraz zakładów miejskich pozostających pod zarządem lub dozorem gminy miejskiej. Kontrolę Prezydent wykonywał samodzielnie lub łącznie z radnymi, delegowanymi do rewizji kas przez Radę miejską lub odpowiednią sekcję³⁴. Warto również wspomnieć, iż na mocy § 17 ordynacji Prezydentowi przyznano prawo karania grzywną do 500 koron lub karą aresztu do czterech tygodni za przekroczenie przepisów i zarządzeń administracyjnych³⁵.

Magistrat podejmował uchwały we wszelkich przekazanych mu przez ordynację miejską sprawach, jak również w sprawach poruczonych mu przez Radę Miejską. Ponadto regulamin wymagał podejmowania uchwał we wszelkich kwestiach związanych z pełnieniem funkcji kierowniczych przez członków Magistratu oraz urzędników³⁶.

²⁷ J. Marczyk, *Radni Lublina...*, s. 24.

²⁸ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 178.

²⁹ DRZW, cz. XXV, nr 64, §. 5.; Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 178.

³⁰ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 178.; B.M., *Samorząd miejski...*, s. 12.

³¹ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 179.

³² Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 179 -180., B.M., *Samorząd miejski...*, s. 12 -13.

³³ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 179.

³⁴ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 180.

³⁵ DRZW, cz. XXV, nr 64, § 17., B. M., *Samorząd miejski...*, s.12 -13.

³⁶ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 181.

Magistrat miasta Lublina procedował na kolegialnych (plenarnych) posiedzeniach. Rozpatrzenia na plenarnym posiedzeniu wymagały: wszystkie sprawy, które jako wnioski miały być przedstawiane Radzie Miejskiej; sprawy przekazywane przez Radę do opinii; interpelacje radnych oraz petycje osób niebędących członkami Rady skierowane do Magistratu³⁷. Ponadto na kolegialnych posiedzeniach rozpatrywano sprawy poruczone, przedstawione przez Prezydenta z własnej inicjatywy bądź na żądanie władz³⁸. Zgodnie z brzmieniem regulaminu rozpatrzenia na kolegialnym posiedzeniu Magistratu wymagały również: wnioski wydziałów w sprawach bieżących, które rajca w przypadku wątpliwości przedkładał na rozpoznanie, zatwierdzanie umów dzierżawy, jeżeli termin dzierżawy nie przekraczał trzech lat, zaś roczny Czynsz 500 rubli, zawieranie umów na dostawy na rzecz gminy, jeżeli wydatek na ten cel nie przekraczał 1000 rubli, sprawy o zatwierdzenie planów budowy lub przeróbek budynków prywatnych, sprawy dotyczące udzielania pozwoleń na przedłużenie godzin policyjnych, a także wszelkie bieżące sprawy, które ze względu na treść wymagały wzajemnego porozumienia się Magistratu³⁹.

Jak już zaznaczono powyżej obradami Magistratu kierował Prezydent. Do niego również należało prawo rozstrzygania w jakim porządku powinny być rozstrzygane poszczególne sprawy. Nadto w ramach ciążącej na nim powinności „baczenia nad spokojem i porządkiem obrad”, Prezydentowi w przypadku naruszenia dyscypliny przez uczestników posiedzenia, przysługiwało prawo odebrania głosu mówcy, przerwania lub zawieszenia posiedzenia a nawet odroczenia obrad⁴⁰.

Dla prawomocności uchwał Magistratu niezbędne było uczestniczenie w posiedzeniu odpowiedniej liczby osób uprawnionych. Przepisy stanowiły, iż na posiedzenie powinien przybyć Prezydent lub jeden z wiceprezydentów oraz przynajmniej sześciu członków⁴¹. Uchwały Magistratu zapadały większością głosów. W przypadku niezyskania wymaganej większości, decydował głos przewodniczącego⁴². Jednakże w przypadku braku zgłoszenia zdania przeciwnego, regulamin nakazywał uważać wniosek za przyjęty bez poddawania go formalnemu głosowaniu⁴³. Członek Magistratu, który nie zgadzał się z uchwałą podjętą przez większość, miał uprawnienie do zgłoszenia zdania odrębnego do protokołu, podając przy tym motywy swojej decyzji⁴⁴. Na wniosek Prezydenta lub co najmniej czterech członków Magistratu istniała możliwość odroczenia podjęcia uchwały na czas oznaczony, jednakże nie dłuższy niż 15 dni. Posiedzenia kolegium Magistratu dzieliły się na zwyczajne i nadzwyczajne⁴⁵. Posiedzenia zwyczajne zwoływane były przez Prezydenta który określał dzień i godzinę ich odbycia. Posiedzenia nadzwyczajne zwoływał również Prezydent, w każdym przypadku, o ile uznał za konieczne. W stosunku do posiedzeń nadzwyczajnych

³⁷ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 179.

³⁸ Tamże.

³⁹ DRZW, cz. XXV, nr 64, § 6., B. M., *Samorząd miejski...*, s.14 -15.

⁴⁰ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 183.

⁴¹ Tamże, k 182- 183.

⁴² Ogólny Regulamin Magistratu..., k.182., B. M., *Samorząd miejski...*, s.12 -13.

⁴³ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 179.

⁴⁴ Ogólny Regulamin Magistratu..., k.183., B. M., *Samorząd miejski...*, s.14.

⁴⁵ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 179.

obowiązywała odmienna procedura zwoływania bowiem członkowie zapraszani byli oddzielnie⁴⁶.

Z oczywistych względów w obradach Magistratu nie mogli uczestniczyć członkowie, jeżeli podejmowane uchwały dotyczyły ich osobiście bądź ich krewnych lub powinowatych. Regulamin Magistratu zobowiązywał przy tym obradujących do zachowania w tajemnicy wszystkich spraw, o których powzięli wiadomość w związku ze sprawowaniem urzędu, a przede wszystkim spraw dotyczących przebiegu posiedzeń kolegium, sekcji i wydziałów⁴⁷. Postanowienia regulaminu nakładały na członków obowiązek punktualnego przybywania na posiedzenie. Nazwiska przybyłych osób winny zostać zaznaczone w protokole. Członek, który nie mógł uczestniczyć w pracach Magistratu winien o powódzie swej absencji zawiadomić Prezydenta na piśmie lub w formie ustnej⁴⁸.

Członkom Magistratu przysługiwało prawo uczestniczenia w posiedzeniach Rady Miejskiej, w czasie których referowali wnioski Zarządu oraz na polecenia prezydenta, udzielali wyjaśnień⁴⁹. Członków Magistratu obowiązywał przy tym zakaz występowania przeciwko uchwałom Magistratu, o ile wcześniej nie zgłosili zdania odrębnego⁵⁰. Ponadto członków Zarządu rekrutujących się z grona Rady Miejskiej, obowiązywał zakaz głosowania na posiedzeniach Rady w przedmiocie interpelacji oraz przy rozpatrywaniu sprawozdań wydziałów Magistratu⁵¹.

W myśl postanowień ogólnego regulaminu wszystkie urzędy Magistratu dzieliły się na dwa stopnie. Ogólny regulamin Magistratu do funkcji urzędniczych pierwszego stopnia zaliczał: szefów wydziałów, dyrektorów zakładów miejskich, lekarzy miejskich, weterynarza miejskiego, sekretarza Magistratu i milicji, kasjera miejskiego i buchaltera⁵². Urzędnicy pierwszego stopnia pochodzili z nominacji Magistratu, który – zgodnie z dyspozycją regulaminu ogólnego - na posiedzeniach plenarnych „powoływał najbardziej odpowiednich i ukwalifikowanych kandydatów, przyczem fachowców, ile możliwości droga konkursu i o ich mianowaniu zawiadamia Radę miejską”⁵³. Pozostałych funkcjonariuszy jako urzędników drugiego stopnia mianował prezydent bezpośrednio lub na podstawie kandydatur przedstawionych przez szefów wydziałów Magistratu⁵⁴. Prawo odwołania urzędników przysługiwało organowi, który dokonał aktu mianowania. Ponadto jak stanowił § 14 regulaminu Magistratu prezydent w porozumieniu z rajcą właściwego wydziału miał prawo zawieszenia w czynnościach służbowych każdego urzędnika pierwszego stopnia do czasu podjęcia przez Zarząd uchwały w przedmiocie zwolnienia⁵⁵.

⁴⁶ Tamże, k. 182.

⁴⁷ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 182.; B. M., *Samorząd miejski...*, s.14.

⁴⁸ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 182.

⁴⁹ Tamże, k.182 -183.

⁵⁰ Ogólny Regulamin Magistratu..., k.182.; B. M., *Samorząd miejski...*, s.15.

⁵¹ Ogólny Regulamin Magistratu..., k.182.

⁵² Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 179., B. M., *Samorząd miejski...*, s.12 -13.

⁵³ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 182.

⁵⁴ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 181. B. M., *Samorząd miejski...*, s.13.

⁵⁵ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 183. B. M., *Samorząd miejski...*, s.13.

Kwestie poświęcone ogólnym przepisom co do pracy w biurach znalazły unormowanie w regulaminie biurowym Magistratu z 1917 r., który został zatwierdzony uchwałą Magistratu z dnia 20 grudnia 1917 r., po czym wszedł w życie 1 stycznia 1918 roku⁵⁶. Regulamin biurowy w sposób szczegółowy i kompleksowy określał obowiązki pracowników związane ze sprawowaniem funkcji urzędniczych oraz organizację pracy na powierzonych im stanowiskach. Poza unormowaniem kwestii ogólnych tj. dotyczących godzin pracy, usprawiedliwiania nieobecności, urlopów, zasad wykonywania obowiązków przez pracowników na powierzonych im stanowiskach, regulamin traktował o sprawach natury porządkowej, dotyczących dyscypliny oraz bezpieczeństwa i higieny pracy⁵⁷.

Prowadzenie spraw bieżących powierzono właściwym wydziałom Magistratu jako komórkom wyodrębnionym w strukturze wewnętrznej tego organu. Ilość wydziałów oraz zakres spraw poruczonych każdemu z nich ustalał Magistrat, zaś zatwierdzała Rada miejska⁵⁸. Nadto każdy z wydziałów zobligowany był uchwalić swój wewnętrzny regulamin działalności oraz instrukcje dla poszczególnych organów i zakładów miejskich, które następnie podlegały zatwierdzeniu przez Radę Miejską. Na czele każdego wydziału, jako jego przewodniczący stał rajca Magistratu⁵⁹.

Tab.1. Kierownictwo rajców Magistratu nad wydziałami w latach 1915 -1918⁶⁰.

Nazwa wydziału	Imię i nazwisko rajcy przewodniczącego
Wydział Budowlany	Wacław Moritz
Wydział Gospodarczy	Czesław Szczepański
Wydział Apropowizacyjny	Stanisław Janiszewski
Wydział Finansowy	Michał Milewski
Wydział Szkolny	Stefan Uziębło
Wydział Sanitarny	Mieczysław Biernacki
Wydział Pomocy Społecznej	Edmund Scheur
Wydział Policji i Bezpieczeństwa	Jan Puchniarski

W 1915 r. funkcjonowało pięć wydziałów Magistratu tj. Ogólny, Policyjno – Administracyjny z Referatem Karnym, Wydział Gospodarczy, Sanitarny oraz Wydział Pomocy Społecznej⁶¹. W kolejnych latach liczba wydziałów uległa stopniowemu zwiększeniu. I tak w 1916 r. utworzono wydziały: Apropowizacji i Budownictwa, w 1917 r. –Wydział Weterynaryjny, zaś w 1918 r. - wydziały : Kwaterunkowy i Statystyczny⁶². Na mocy rozkazu Prezydenta Bajkowskiego z 31 grudnia 1917 r. przemianowano dotychczasowe wydziały:

⁵⁶ Rozkaz Prezydenta miasta Lublina nr 51, z dnia 29 grudnia 1917 r., polecający wprowadzenie w życie regulaminu biurowego Magistratu, APL, AmL 1915 -1918, sygn. 7, k. 13.

⁵⁷ Regulamin biurowy Magistratu, APL, AmL 1915 -1918, sygn 43, k. 2-16.

⁵⁸ B. M., *Samorząd miejski...*, s.14- 15.

⁵⁹ Ogólny Regulamin Magistratu..., k. 183.

⁶⁰ Protokół posiedzenia Magistratu miasta Lublina z 19 stycznia 1917 r., APL, AmL 1915 - 1918, sygn. 16, k. 2.

⁶¹ M. Stankowa, *Wstęp do inwentarza...*, k.4.

⁶² Tamże,

ogólny i prezydialny na kancelarie⁶³. I tak powstała Kancelaria Magistratu, na której czele stanął kierownik, posługujący się tytułem naczelnika Kancelarii.

Z analizy sprawozdań poszczególnych wydziałów z ilości załatwianych spraw w latach 1915 – 1918 jednoznacznie wynika, iż wydziałem który załatwiał największą ilość spraw był Wydział Apropowizacyjny⁶⁴. Jednostkami, które sprawnie pracowały nie generując zaległości w rozpatrywaniu spraw były wydziały : Statystyczny i Budowlany, co niewątpliwie wynikało z niewielkiej ilości przesyłanych ówdzie spraw⁶⁵. Warto odnieść się również do funkcjonowania Wydziału Gospodarczego, który mimo dużej ilości wpływających spraw (w 1917 r. – 2761, w pierwszym półroczu 1918 r. – 1540) nie pozostawiał nadmiernych zaległości (w 1917 r. zalegało 100 spraw, zaś w pierwszym półroczu 1918 r. – 145 spraw)⁶⁶. Wydziałem, którego funkcjonowanie budziło wiele zastrzeżeń i to nie tylko ze względu na opieszałość, ale w głównej mierze w sposobie załatwiania spraw był Wydział Kwaterunkowy. Potwierdzenie tego znaleźć możemy w interpelacji skierowanej do Magistratu, w której czytamy: „Jednym z najmniej popularnych Wydziałów Magistratu jest Wydział Kwaterunkowy. Skargi i narzekania, jakie się ciągle słyszy pod adresem tego wydziału nie mogą być motywowane jedynie niedostatecznym zrozumieniem ze strony ogółu konieczności ponoszenia ciężarów wojennych, znajdują bowiem powiem poważne uzasadnienie w pozbawionym jawności, a więc mającym wszelkie pozory dowolności systemie działalności Wydziału Kwaterunkowego”⁶⁷.

Zmianę sytuacji politycznej, która stała się kolejno podłożem przeobrażeń organizacyjno – prawnych w funkcjonowaniu władz samorządowych przyniósł kryzys związany z odłączeniem przez władze okupacyjne w czasie I wojny światowej ziem etnicznie polskich. Propagowana przez władze okupacyjne polityka spotkała się ze stanowczym sprzeciwem władz samorządowych Lublina. W protokole nadzwyczajnego posiedzenia Rady Miejskiej z 12 lutego 1918 r. czytamy: „Dokonany został niesłychany gwałt nad Narodem Polskim, jaki stanowi oderwanie ziemi chełmskiej i Podlasia – czyli tych, które krwawymi ofiarami stwierdzały swą polskość za panowania caratu, a dziś ją stwierdzają przez wyraźny głos ludu w setkach deklaracji i uchwał. Akt ten przyjęty bez porozumienia jest haniebnym pogwałceniem w obecnej wojnie przyjętego przez wszystkie narody prawa samookreślenia, jest zaprzestaniem wyraźnym istoty niepodległości Państwa Polskiego, godzi w najżywniejsze interesy Narodu Polskiego”⁶⁸. W tej sytuacji Rada Miejska postanowiła o zerwaniu stosunków z mocarstwami centralnymi, polecając jednocześ-

⁶³ Rozkaz Prezydenta miasta Lublina, nr 53 z 1 grudnia 1917 r., APL, AmL 1915 -1918, sygn. 7, k.20.

⁶⁴ W 1917 r. do tego wydziału wpłynęło 8931 spraw, zaś w pierwszym półroczu 1918 - 4434 sprawy, z czego ok. 70% zostało rozpatrzonych bez zaległości. por. Sprawozdanie Wydziału Apropowizacyjnego z ilości załatwianych spraw od 1 stycznia 1917 r. do 1 lipca 1918 r., kierowane do Magistratu miasta Lublina, APL, AmL 1915-1918, sygn. 14, k. 4.

⁶⁵ Sprawozdania Wydziałów: Statystycznego i Budowlanego z ilości załatwianych spraw od 1 stycznia 1917 r. do 1 lipca 1918 r., kierowane do Magistratu miasta Lublina APL, AmL 1915 -1918 sygn. 14, k. 6- 9

⁶⁶ Sprawozdanie Wydziału Gospodarczego z ilości załatwianych spraw od 1 stycznia 1917 r. do 1 lipca 1918 r., kierowane do Magistratu miasta Lublina, APL, AmL 1915-1918, sygn. 14, k.8

⁶⁷ Interpelacja radnego Bolesława Sekutowicza w sprawie nadużyć Wydziału Kwaterunkowego z dnia 18 stycznia 1918 r., APL, AmL 1915 -1918., sygn. 5, k. 27-28.

⁶⁸ Protokół nadzwyczajnego posiedzenia Rady Miejskiej z 12 lutego 1918 roku, APL, AmL 1915 -1918, sygn. 19, k. 2.

nie Magistratowi „stosować się do tego we wszystkich czynnościach z tymiż władzami”⁶⁹. Ten bierny Magistrat w stosunku do władz okupacyjnych, objawiał się między innymi w niedostarczaniu podwód, nedoręczaniu pism urzędowych i na ogólnym niewykonaniu poleceń władz. W konsekwencji doprowadziło to do wydania przez generalnego gubernatora Antoniego Lipoścaka dnia 29 marca 1918 r., rozporządzenia na mocy którego rozwiązał Radę Miejską oraz Magistrat a także zwolnił z obowiązków urzędującego prezydenta Wacława Bajkowskiego⁷⁰. Władzę w mieście przekazano Komisarzowi rządowemu miasta Lublina, którym został Józef Dworski- pełniący uprzednio funkcję Komisarza Cywilnego w Dąbrowie⁷¹. Sytuacja taka utrzymała się do jesieni 1918 roku, kiedy to na przełomie września i października przeprowadzono (również w oparciu o Ordynację austriacką z 1916 r.) wybory do Rady Miejskiej II kadencji⁷². Nowo wybrana Rada Miejska na urząd prezydenta miasta powołała adwokata Jana Turczynowicza, natomiast na wiceprezydentów: Czesława Szczepańskiego i Stanisława Dylewskiego⁷³. Nowo obrane władze miejskie funkcjonowały zaledwie cztery miesiące, do 23 lutego 1919 r., a więc do czasu ukonstytuowania się Rady Miejskiej III kadencji⁷⁴.

Tytułem podsumowania należy zauważyć, że funkcjonowanie zarządu miasta Lublina w okresie 1915-1918 obrazuje niejako ewolucję zarządu miasta Lublina jako organu wykonawczego, od instytucji podległej władzom okupacyjnym do polskiej instytucji samorządowej, opartej na zasadach podziału władzy na uchwałodawczą i wykonawczą. Podkreślić należy, że dopiero ostateczna klęska państw centralnych w I wojnie światowej umożliwiła stopniowe odradzanie się demokratycznego samorządu miejskiego⁷⁵.

⁶⁹ Tamże, k. 3.

⁷⁰ Rozporządzenie generalnego gubernatora z dnia 29 marca 1918 r. o zwolnieniu z funkcji urzędującego Prezydenta, innych członków Magistratu i rozwiązaniu Rady Miejskiej, APL, AmL 1915 -1918, sygn. 19, k. 12 -13.

⁷¹ M. Stankowa, *Wstęp do inwentarza...*, k. 5.

⁷² J. Marczyk, *Radni Lublina...*, s. 23-25.

⁷³ Jan Turczynowicz (ur. 1885 r. - zm. 1934 r.) - dzieciństwo i wczesną młodość spędził w Lublinie. Następnie pobierał naukę w warszawskim IV Gimnazjum, po czym złożył egzamin dojrzałości w 1905 roku. Tuż po maturze podjął studia prawnicze na wydziale prawnym Uniwersytetu w Petersburgu, a następnie na Uniwersytecie w Dorpacie. Studia ukończył w 1912 r., po czym rozpoczął aplikację adwokacką w Lublinie. W marcu 1915 r. został wybrany na sekretarza utworzonego wówczas w Lublinie Miejskiego Komitetu Obywatelskiego. W Miejskim Komitecie Obywatelskim zajmował się kierownictwem sekcją pożyczek, warsztatów pracy i zapomóg bezzwrotnych. Turczynowicz nie zamykając się wyłącznie na karierę prawniczą, aktywnie uczestniczył w życiu społecznym Lublina, włożył niemały wkład w organizowanie podwalin polskiej administracji, lokalnej milicji oraz sądów obywatelskich. W wyborach samorządowych, przeprowadzonych w grudniu 1916 r., został wybrany na radnego, zaś na posiedzeniu Rady Miejskiej z 28 grudnia 1916 r. na drugiego wiceprezydenta. Od 11 stycznia 1917 r. członek Konwentu Seniorów. W październiku 1917 r. zrezygnował z piastowania urzędu wiceprezydenta, poświęcając się praktyce adwokackiej. W wyborach samorządowych na przełomie września i października 1918 r. został po raz kolejny wybrany na radnego, zaś dnia 22 października 1918 r. wybrany przez Radę Miejską na prezydenta Lublina. Urząd ten sprawował do marca 1919 roku. Sprawując urząd prezydenta dał się poznać jako odpowiedzialny gospodarz, dążący do uporządkowania spraw miejskich oraz zapewnienia bytu mieszkańców. Następnie w latach 1919 - 1927 przewodniczył Radzie Miejskiej. Ostatnią ścieżką kariery Turczynowicza było pełnienie funkcji dziekana Okręgowej Rady Adwokackiej w Lublinie (1931/1932). por. J. Marczyk, *Prezydenci miasta...*, s. 9 -22., J. Marczyk, *Radni Lublina...*, s. 24 -25.

⁷⁴ J. Marczyk, *Radni Lublina...*, s. 23-25.

⁷⁵ M. Klimek, *Samorząd miast II Rzeczypospolitej. Publiczna debata i rozwiązania ustrojowe*, Lublin 2006, s. 13-15; E. Paziewska, *Samorząd terytorialny wczoraj i dziś*, Warszawa 2011, s. 112.

Аннотация

Мариола Шевчак-Данель

Организация и правила функционирования Управления города Люблина (1915-1918)

После подавления Январского восстания в Королевстве Польском было ликвидировано городское самоуправление. Полномочия городских советов передано магистратом, которые уже были исполнительными органами государственной власти. Самоуправление восстановилось спонтанно после занятия юго-восточной части Королевства Польского армией Австро-Венгрии. Статья посвящена деятельности управления города Люблина во время Первой мировой войны. В то время Автор отмечает эволюцию этого учреждения с исполнительного органа оккупационного управления к польскому самоуправлению.